

Kitaplara dair

Hayatımda ilk hediye kitabı ortaokulda **Fransızca** öğretmenimden almıştım. ODTÜ İngilizce Hazırlık Okulu'nda ABD'li öğretmenimiz Linda Thain yaz tatiline girerken son derste bana; çalışkanlığım, davranışlarım ve özellikle ev ödevlerine gösterdiğim itina ve ihtimamdan dolayı teşekkür ederek, iki tane **İngilizce** hikaye kitabı hediye etmişti.

BOTAŞ'ta Genel Müdür Yardımcısı olarak göreve başladığım hafta, üniversite yıllarımdan bir sınıf arkadaşım, yanında bir profesör ile ziyaretime gelmişti. Görüşmemiz sona erdiğinde, herhalde benim şiire merakımdan olacak, "Hocamızın kayınpederi şairdir", dedi. Meğer profesör arkadaş, Mehmet Çınarlı'nın damadı imiş. ODTÜ'de öğrenci iken Mehmet Bey'in fikir ve sanat dergisi olarak çıkardığı aylık "Hisar" dergisini hep takip ederdim. Hattâ dergideki adresten Mehmet Bey'in Sıhhiye'deki adresine gitmiş ve yazıhanesinde kendisiyle tanışmıştım. Makina Fakültesinde okuyan bir genç olarak Hisar dergisini hayranlıkla takip ettiğimi duyunca hem şaşırmış ve hem de sevinmişti.

Mehmet Çınarlı'nın aşağıdaki şiirini okuyunca profesör arkadaş heyecanlandı: "Ben, damadıyım, ama kayınpederimin hiç bir şiirini ezberlemiyordum. Şimdi gidince kayınpedere, BOTAŞ Genel Müdür Yardımcısı senin şiirini ezberden okudu, diyeceğim."

Asmalar altında doğdum, ceviz dalında büyüdüm Tekerlek izi görmemiş dağ yollarında yürüdüm >	Sincaplar cebimde uyur, kuşlar omzuma konardı Uçsuz bucaksız bağlarda soğuk sular çağıldardı
Alışamadım bu şehrin çiçeksiz ilkbaharına Sığmıyor başıboş gönlüm şu beton yığınlarına	Kuş sesleri değildir her sabah uyandıran Motor gürültüleridir beynimde çınlayıp duran
Koyu bir duman içinde kaybolmuş gibidir herkes Zehir teneffüs ederek ölmekteyim nefes nefes	

Birkaç gün sonra profesör arkadaş, Mehmet Bey'in hediye ederek kendi el yazısıyla imzaladığı son çıkan şiir kitabını bana takdim etti.

Emekli olduktan sonra ELTEMTEK'te teknik konulardan sorumlu Koordinatör olarak çalışırken Siemens Türkiye'den gelen üç arkadaş ile toplantı yapmıştık. Onlar, enerji ve altyapı konularındaki deneyim ve birikimlerinden bahsettiler. Genel Müdürümüz de proje ve danışmanlık olarak şirketimizin faaliyetlerini anlattı. Birlikte iş yapabileceğimiz imkan ve fırsatları görüştük. Toplantının sonunda misafir şirketten bayan arkadaş "Gelecek toplantıyı ne zaman yapalım?" diye sordu. Cevap verdim:

- Birbirimizin durumunu anladık, iş imkanı çıktığında birlikte çalışma konusundaki iyi niyetimizi ifade ettik. Gelişmeler doğrultusunda haberleşir ve bir araya geliriz. Şimdiden tarih belirleyip tekrar toplanmanın ne gereği var? Bekleyelim, zaman ne getirir. **Sezai Karakoç** der ki;

**"Üç mevsim
Uygun bir rüzgâr
Ve güneşi bekler
Açmak için
Gül dalındaki fener."**

- Aaaa Sezai Karakoç benim dayım!

Ve Siemens Türkiye'de çalışan bayan arkadaş sonraki toplantıda bana dayısının bir şiir kitabını sundu.

Bu vesileyle, hayatımda arkadaş olarak şahsıma kitap hediye etmiş tüm diğer dostlara da tekrar teşekkür ederim.

"Çanakkale Şehitlerine" şiirini ve "İstiklâl Marşımız"ı yazan, aruzun Mimar Sinan'ı denilen, 'o zamana kadar mislini görmediğimiz bir tabîlikle' duygularını şiirleştiren;

Ne irfandır veren ahlâka yükseklik, ne vicdandır, Fâzilet hissi insanlarda ancak Allah korkusundandır!	Girmeden tefrika bir millete düşman giremez, Toplu vurdukça yürekler, onu top sindiremez!
---	--

gibi veciz beyitleri cami kürsülerinde bile hep dillendirilen Mehmet Akif Ersoy, şiiirlerinin bir araya getirildiği “Safahat” kitabına başlarken; hislerini ifade etmekten aciz olduğunu, eserlerinin aczinin gözyaşlarından ibaret olduğunu ifade eder:

Bana sor sevgili kâri, sana ben söyleyeyim, Ne hüviyette şu karşında duran eş'ârım: Bir yağın söz ki, samîmiyyeti ancak hüneri; Ne tasannu' bilirim, çünkü, ne san'atkârım. Şi'r için “göz yaşı” derler; onu bilmem, yalnız, Acizimin giryesidir bence bütün âsârım!	Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyleyemem; Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzârım! Oku, şâyed sana bir hisli yürek lâzımsa; Oku, zîrâ onu yazdım, iki söz yazdımsa.
---	---

(kâri: okuyucu, eş'âr: şiiirler, tasannu: yapmacık, âsâr: eserler, bîzâr: rahatsız, usanmış)

Bir hasta ziyaretiyle ilgili “Seyfi Baba” şiiirinden:

- Şimdi anlat bakalım, neydi senin hastalığın? Nezle oldun sanırım, çünkü bu kış pek salgın. -Mehmet Ağa'nın evi akmış. Onu aktarmak için Dama çıktım, soğuk aldım, oluyor on beş gün. Ne işin var kiremitlerde a sersem! desene! İhtiyarlık mı nedir, şaşkınlım oğlum bu sene. Hadi aktarmıyayım... Kim getirir ekmeğimi? Oturup kör gibi, nâmerde el açmak iyi mi? Kim kazanmazsa bu dünyada bir ekmeğ parası: Dostunun yüz karası; düşmanın maskarası!	Yoksa yetmiş beşi geçmiş bir adam iş yapamaz; Ona ancak yapacak: beş vakit abdestle namaz. İhtiyar terleyedursun gömülüp yorganına... Atarak ben de geniş bir kebe mangal yanına, Ortalık açmış, uyandım. Dedim, artık gideyim, Önce amma şu fakir âdemi memnun edeyim. Bir de baktım ki: tek onluk bile yokmuş kesede; Mühürüm boynunu bükmüş duruyormuş sâde! O zaman koptu içimden şu tehassür ebedî: Ya hamiyetsiz olaydım, ya param olsa idi!
--	---

Osmanlı Kaptan-ı Derya'sı **Pîri Reis** tarafından 1513'te tamamlanıp 1516-1517 yıllarındaki Mısır seferi sırasında Yavuz Sultan Selim'e sunulan Afrika, Amerika ve Güney Kutbu'nu gösteren harita; Topkapı Sarayı'nda genel bir düzenleme yapılırken ortaya çıkarıldığı 1929 yılında ortalığı karıştırdı. “Çünkü Güney Kutbu'nun keşfi, haritanın çizilmesinden çok sonra, yani 1818'de. Dahası, Piri Reis'in haritası, kıtanın buz altında kalmış sahil kesimlerini de gösteriyordu. Ancak kıta üzerindeki buzlar, haritanın çizilmesinden tam 6 bin yıl önce erimişti.”

Kitapları dünya çapında 50 milyondan fazla satılan Erich Von Daniken “Tanrıların Arabaları” kitabında böyle bir haritanın dünyalılar tarafından hazırlanmasının mümkün olmadığını, uzaylılar (!) tarafından dünyaya getirilmiş ve bir şekilde Piri Reis'in eline geçmiş olabileceğini iddia eder. Oysa coğrafya ve harita uzmanı Piri Reis 1528'de Amerika'yı gösteren ikinci bir harita yapmıştır. 1521'de hazırladığı **Kitab-ı Bahriye**, Ege ve Akdenizdeki adaları, koyları anlatmakta ve 1526 yılında Kanunî Sultan Süleymana'a sunulan nüshası 215 harita ihtiva etmektedir.

Kitabın sonundaki manzumede kitabın hazırlanışı şöyle anlatılır:

Nasıl bitti şu kocaman kitabım Anlayana bilenedir hitabım	Pek çok emek verdim bu kitaba Nice yıllar bu yüzden düştüm ızdıraba
--	--

Kitabını okuyup faydalananlardan dua ister:

Okuyup da bunu tatbik edenler Bu derya ilmene gönül verenler	Desinler rahmet etsin ona Allah Kabul olur duaları inşallah
---	--

Ve nihayet, yazdıklarındaki hata ve eksikliklerin düzeltilmesini talep eder:

Bir hata bulup düzeltene
Allah bin sevap versin eline

Çünkü yoktur ilimlere nihâyet
Buna böyle inanan bulur inâyet

Hangi ilim var ki sonu bulursun
Hangi kul vardır hatasız olsun

Preveze’de Barbaros’un, Trablusgarb’ın fethinde Turgut Reis’in yardımcısı olan **Seydî Ali Reis**, Hind Kapdanı olarak “tûfân-ı fil” denen korkunç bir Hind Okyanusu tayfunu ile karşılaşır; gemileri dalgalarla Hindistan’a sürüklenir. Tamirleri müşkil hale gelen kadırgaları ve gönüllü levendleri Hüdevend Han’a bırakır; 50 levendle Delhi şehrine varırlar.

Bâbur Şah’ın oğlu Hümâyûn Şah, Türk amiralinin bilgisine, edebî zevkine hayran olur, vezirlikle yanında kalmasını teklif eder. Böylece Seydî Ali Reis, Hümâyûn’un en mahrem müşavirlerinden ve dostlarından biri olur. Hümâyûn’un babası Bâbur gibi Türkçe bir ‘Dîvân’ı vardır. Seydî Ali Reis de, hem Osmanlı, hem Çağatay lehçelerinde şiir söyler. **Bir gün kütüphânesinin üst raflarından bir kitap almak üzere tırmandığı merdivenden düşen Hümâyûn Şah, 48 yaşında vefat eder.**

Seydî Ali Reis ile 50 levendine tekrar yolculuk görünmüştür. 1556’da Delhi’yi terkederek, Hindistan’ın en kuzeyine Peşâver’e gelir. Hayber Geçidi’ni geçip Kâbil’e ulaşır. 5.140 metreye kadar yükselen Hindikuş Dağları’nı geçer. Semerkand’dan Buhârâ’ya gelir. Karakum çölünü geçer. Türkmenistan’dan Horasan’a, İran Türk Safevî topraklarına dahil olur. Osmanlı topraklarına girip Bağdad’a gelir. İstanbul’a kavuştuğunda 15 aylık seyahat sona erer.

Seydî Ali Reis, Hindistan seyahatini “**Mir’âtu’l-Memâlik**” (Ülkelerin Aynası) adlı kitabında anlatmıştır. Kanunî’ye ithaf edilen Mir’ât’tan başka “**Muhît**” adlı kitabı da çok şöhret kazanmıştır. Büyük Türk astronomu Ali Kuşçu’nun Farsça yazdığı “Fethîye” (Fâtih’e ithaf edilmiştir) adlı meşhur hey’et (astronomi) kitabını da Türkçe’ye çevirmiştir. “**Mir’ât-ı Kâinât**” adlı matematik kitabı da mühimdir. (Yılmaz Öztuna)

Seydî Ali Reis “**Mir’âtu’l-Memâlik**” (Ülkelerin Aynası) kitabının yazılış sebebini şöyle anlatır: Tehlikelerle dolu Hint seferindeki yol arkadaşlarım çekilen elem ve sıkıntıların anlatılıp bir kitap meydana getirilmesini arzu ediyoruz diyerek ısrar edince “devamlı birşeyi arzu etmek, o şeyin meydana gelmesine sebep olur” düşüncesiyle kitaba başladım.

Her ne kadar çekilen eziyetlere göre kitabımızın “Mihnet-Name” denilmei lâzım gelirse de, her vilâyetin, gezilen her memleketin durumları bu kitapta anlatıldığı için isminin “**Mir’âtu’l-Memâlik**” (Ülkelerin Aynası) olması daha uygun görüldü.

Yaradıp âlemi Hak verdi şeref Cümleden âdemi kıldı eşref Hakkı, ey dil arayub seyyah ol Ma’rifet bahrine var mellah ol	Allah âlemi yaratıp onu mahlûkatla şereflendirdi. Varlıkların en şerefliisi olarak da insanı yarattı. Ey gönül; Hakk’ı arama hususunda seyahatlere çık. İlim deryasında bir denizci ol.
---	--

Her kişi ister koya âlemde ad Hayr ile tâ kim kılalar ânı yâd Sergüzeştım ben dahi zikrettiğim Bir dua ile anılmaktır murâd	Herkes dünyada bir nam bırakmak ister ki kendisini o isimle yâd etsinler. Benim de maceramızı anlatmaktan maksadım bir hayır dua ile anılmam içindir.
--	---

Geçirdiği tecrübelerden sonra kaptanlara ve gemicilere kılavuz olmadan Hint denizlerinde kolaylıkla seyr ü sefer imkânını vermek amacıyla Seydî Ali Reis “**Muhit**” adıyla tanınan meşhur eserini yazar. Bu eser **cihet tayinini; zaman hesabı; takvimler; pusula taksimatı; denizcilikte ehemmiyetli bazı yıldızların tulu’ ve grupları; meşhur limanlar; Hindistan’ın rüzgâr-altı ve rüzgâr-üstü sahilleri ile Hint denizindeki adalar; rüzgârlar; tayfunlar ve seyr ü sefer yolları** hakkında mühim malûmat ihtiva etmekte; ayrıca **Yeni Dünya (Amerika)**ya ait bir fasıl da ilâve edilmiş bulunmaktadır.

Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa’nın Hatıraları (M. Ertuğrul Düzdağ)

Bizzat Barbaros Hayreddin Paşa tarafından söylenerek, yanındaki kahramanlardan Seyyid Murâdî Reis’e yazdırılmış bulunan “**Gazavât-ı Hayreddin Paşa**” adıyla meşhur olan eserden:

Sultan Süleyman Han hazretleri bir gün ferman buyurdular ki:

“**Sen ve karındaşın nasıl ortaya çıkıp, cihad meydanına atıldınız?** Bunun sebebi ne idi? Kimlerdensiniz? Kul tâfesinden mi, sâirlerden mi? Bu zamana gelincey kadar ufak büyük, karada ve denizde, ne şekilde gazalar oldu ise, baştan sona kadar, ne eksik ne fazla, gerek nazım ve gerekse nesirle, yazıp, **bir kitap düzüp, buraya gönderesin** ki, eskiden yazılmış tarihlerin yanında, Hazine-i Âmire’nde bulunsun!”

Bu yüce fermana can baş üstüne deyip, Seyyid Murâdî’yi çağırıttım. Seyyid Murâdî, emrimdeki reislerden Durak Reis’in başardasında (600 kadar mürettabatı olan kumandan gemisi) gazalara iştirak eden bir deniz yiğidi idi. Gazalarımızı nazımla destan edip söyledii.

Yazdıkları hoş şeyler olup gâziler ezber eder, okurlardı. Murâdî’ye dedim ki:

“Baka Murâdî! Bizler için artık dünyada işitilmedik nesne kalmamıştır. Hemen arzumuz, bu fânî âlemde bir eser bırakıp ahfâdımızın hayır duâsına vesile kılmaktır. Nitekim denilmiş ki:

Er odur ki dünyada koya bir eser,

Ezersiz kişinin yerinde yeller eser.

Benim dediklerimi nesirle ve nazımla yaz. Bu dünyada gazalarımızdan sonra bir de kitap koyup gidelim.”

Murâdî benden dinlediklerini, kendi gördüklerini ve öteki reislerden duyduklarını kaleme aldı. Bu eser meydana geldi. Hemen vasiyetim, işbu kitabı okuyan din karındaşlarımın beni, yoldaşlarımı ve bütün mücâhidleri hayır duaa ile yad kılmalarıdır, vesselâm.

Cemil Meriç’in “Bu Ülke” kitabında bir tam sayfada sadece şu ifade yer alıyor: “**Denize atılan bir şişe her kitap. Asırlar, kumsalda oynayan birer çocuk. İçine gönlünü boşalttığın şişeyi belki açarlar, belki açmazlar.**”

Kitap ile ilgili bu tanım, bana İbn Haldûn’un dünya tarihi niteliğindeki eserine giriş olarak yazdığı **Mukaddime**’yi hatırlattı. Mukaddime 1377’de yazılmış. “Umrândan Uygurlığa” kitabında Cemil Meriç şöyle der: “Büyük kitapları anlamak için reşid olmak gerek. İnsanlık, Mukaddimeyi yeni yeni keşfediyor. Tunuslu hakîm düşündüklerimizi altı yüzyıl önce söylemiş, düşündüklerimizi ve düşünmediklerimizi... Avrupa, İslâm’ın bu en büyük düşünce fâtihini bir asırdan beri tanımaya çalışıyor, tanımağa ve temessül etmeğe (özümleme).”

Mukaddime yazarı yepyeni bir ilim kurduğunun farkındadır: konusu “beşerî umrân” olan bir ilim. Târîhi, “insan ilimlerinin ilmi” yapan bir ihtilâl. Umrân, geniş mânâsıyla medeniyet, yâni; bir kavmin yaptıklarının ve yarattıklarının bütünü, içtimâî ve dînî düzen, âdetler ve inançlar.

İbn Haldun, hem medeniyet târihinin hem de sosyolojinin kurucusu. İçtimâî ilimlerin dayandığı temel prensiplerden bir çoğunu ilk defa olarak ifade eder ve uygular. Meselâ:

- Sosyal olaylar da kanunlara uyarlar.
- Bu kanunlar kitleler için geçerlidir.
- Aynı içtimâî kanunlar, aynı yapıdaki toplumlar için geçerlidir.
- Toplumlar hep aynı durumda kalmazlar, gelişir ve değişir. Bu değişimin âmili, kavimler ve sınıflar arasındaki temas ve bu temasdan doğan taklid ve kaynaşmalardır.

Mağlûplar, galiblerin âdet ve müesseselerini taklîd eder, Mukaddime yazarına göre. Bu taklîdin sebepleri:

- a) Şuursuz bir hayranlık;
- b) Düşmanın zaferini üstün tekniğine, silâhlarına veya müesseselerine atfeder;
- c) Galiplerin başarı sırrını, onların bâzı âdet ve müesseselerinde arar. Bu âdet ve müesseseleri benimsediği ölçüde kendi de başarıya ulaşacaktır.

İnsanlar, bâzı müeyyideler olmadıkça birarada yaşayamazlar. Bu müeyyidelerin kaynağı, ya irâdesini kalabalığa kabul ettiren güçlü bir ferttir, yahut içtimâî tesânüd (asabiyet). **Ortak bir otoriteye duyulan ihtiyaçtan devlet doğar.** İçtimâî tesânüdü kaynağı akrabalıktır; küçük toplumlarda o bağlar birbirine. Bir arada yaşayış, akrabalık kadar kuvvetli bir tesânüd yaratabilir... Tesânüd olmadan devlet kurulamaz. Bir devletin gücü, temelindeki tesânüde bağlıdır. Devlet kökleştikten sonra, tesânüd ihtiyacı azalır. Otorite kurulmuştur artık, şüphe götürmez ve karşı konmaz bir otorite.

Bir zaman sonra, yerleşiklerin ve lüks hayâtın çözücü tesirleri yüzünden, yöneticiler iktidârlarını mutlaklaştırmaya çalışır... **İsraf arttıkça mâlî sıkıntılar çoğalır.** Vergiler ağırlaşır, maaşlar gecikir. Devlet efendi değiştirmeye hazırdır artık. Tâlipler de hiç eksik olmadığından, iç ve dış müdâhaleler başlar... Çöküş uzaklaştırılabilir, ama büsbütün durdurulamaz.

Toplumların kaderini çizen âmillerden biri de coğrafya. İnsanları farklılaştıran çevreleridir, çevreleri yani iklim ve gıda... **San’atlar, mutedil iklimlerde kemâle varırlar.** Büyük şehirler ve büyük hânedânlar böyle ülkelerde kurulur. Servetler oralarda terâküm eder. Hâkimâne kanunlar oralarda hazırlanır.

Nüfûs arttıkça talepler de artar. Talep istihsali kamçılar. Yeni yeni zanaatlar doğar. Zanaatlar geliştikçe ihtiyaçlar çoğalır: İnsan yeni hazlar arar, yeni vasıtalar bulur. Talep arzı yaratır, arz talebi... Servet nüfûsu, nüfûs serveti arttırır. Ama bir hudûda kadar. **Sonra zevâl başlar.** Nüfûs arttıkça lüks ihtiyacı çoğalır, devlet ricâli sefâhata düşer, vergiler artar, zanaatkârlar ezilir.

İslâm dünyasının -belki de bütün dünyânın- en büyük içtimâiyâtçısı İbn Haldûn’u birçok iktisat tarihçesi **iktisat ilminin kurucusu** olarak kabul etmektedir. **Toynbee’nin hükmü:** “Mukaddime’deki târih felsefesi, nev’inin en büyük eseri. Şimdiye kadar, hiçbir ülkede, hiçbir çağda, hiçbir insan zekâsı böyle bir eser yaratmamıştır.” Cemil Meriç’in tesbiti: “İbn Haldun, Ortaçağın karanlık gecesinde muhteşem ve münzevî bir yıldız; ne öncüsü var, ne devamcısı. Mukaddime, çağları aydınlatan bir fecir; girdâbları, mağaraları, zirveleriyle.”

Tarihî olayların iki yönünden bahseder İbn Haldun, zahirî yön ve batınî yön. Zahirî yönüyle tarihsel olaylar bir toplumun nasıl bayındır olduğuyla, savaşların nasıl çıktığıyla, antlaşmalarla, devletin sınırlarının genişlemesi ya da daralmasıyla vb ilgilenir. Batınî yön ise, zahirî yani görünen olayların sebeplerini araştırır.

Okullarda çocuklarımıza halâ zahirî tarihi okutup ezberletmeye çalışıyoruz. Geçmişini bilmiyor ve anlamıyoruz. “**Târihimiz mührü sökülmemiş bir hazîne**”.

- **Kâtib Çelebi** (TDV İslam Ansiklopedisi)

Şark seferlerine ve 1635'te IV. Murad'ın Revan seferine katılan Katip Çelebi daha sonraki hayatını hemen tamamen ilmî çalışmalara verdi. Kendi ifadesiyle “cihâd-ı asgardan cihâd-ı ekber”e döndü. Kendisine kalan **küçük bir mirası kitaplara yatırdı**. Halep'te iken sahaf dükkânlarında gördüğü kitapların isimlerini yazmaya başlamıştı. Daha ziyade tarih, tabakat ve vefeyât türü eserleri okumayı seven Kâtib Çelebi, 1637 yılında zengin bir akrabasının ölümü üzerine kendisine düşen **oldukça büyük bir mirasın üç yük kadarını (300.000 akçe) yine kitaplara verdi**.

On yıl kadar geceli gündüzlü ilimle uğraşan **Kâtib Çelebi bazan kendini tamamen bir kitaba verir, her şeyi unuttur, odasında güneşin doğmasına kadar mum yanar ve bundan hiç yorgunluk duymazdı**. Müslüman olan Fransız asıllı Mehmed İhlâsî'nin yardımıyla bazı eserleri Latince'den Türkçe'ye çevirdi. **Osmanlı Devleti'nde Batı kaynaklarına başvuranların belki de ilki Kâtib Çelebi'dir**.

Keşfü'z-Zunûn

Kâtib Çelebi'nin Arapça yazdığı eser, kapsamlı bir **bibliyografya ve ilimler ansiklopedisi** mahiyetindedir.

Keşfü'z-zunûn, kitapların (kütüb) yanında ilmî disiplinleri de (fünûn) ele almış, yani ilimlerin sayımı ve taksimini de konu edinmiştir. Eserin mukaddimesinde bilginin tanımı, ilimlerin İslâm dünyasında ortaya çıkışı ve gelişmesi, alanlarıyla sınırları ve medeniyetle olan ilişkileri, **kitap telif biçimleri ve şerh geleneğinin çeşitli tarzları** gibi konular işlenmiştir.

Keşfü'z-zunûn'da 15.000'e yakın kitap ve risâle, 10.000 kadar da müellif adı geçmekte, 300'ü aşkın ilim dalı hakkında bilgi verilmektedir.

Cihannümâ

Osmanlı ülkelerinin **ilk sistematik coğrafya kitabı** olma özelliği taşıyan Cihannümâ, değişik ilim sahalarına ilgi duymuş olan Kâtib Çelebi'nin en önemli eserleri arasında yer alır. 1645 Girit seferi dolayısıyla haritalara ve coğrafya kitaplarına merak salan Kâtib Çelebi eserinin giriş kısmında, **coğrafyanın insana oturduğu yerde dünyayı gezen seyyahlar gibi âlemi dolaşıp görme imkânı verdiğini, bu eserlerin okunmasıyla ömürleri boyunca seyahat edenlerden daha çok bilgi sahibi olunacağını** söyleyerek coğrafyanın faydalarını belirtir. Kâtib Çelebi ayrıca Cihannümâ'nın iki bölümden meydana gelen bir eser olduğunu, birinci bölümün sadece denizler, nehirler ve adalardan, ikinci bölümün karalardan, **alfabe sırasıyla şehirlerden, ülkelerden bahsettiğini** de ifade eder.

Fezleketü't-tevârîh

Târîh-i Kebîr olarak da nitelenen eser kâinatın yaratılışından 1641 yılına kadar gelen umumi bir tarih kitabıdır. **Savaşlarda serdarların işledikleri hataları onların tarih bilmemesine** bağlayan müellif, **devlet adamlarının ve iktidarda bulunanların tarih ve coğrafya okumalarının** lüzumunda ısrar etmektedir. Ayrıca tarih yazarken duyguları bir yana bırakıp tarafsızlığa bağlı kalmayı da savunur.

Fezleke

1592-1655 yılları arasındaki olayların anlatıldığı bir vekayi'nâmedir. Gerek hayat hikâyesinden gerekse devrinin kaynaklarından aşırı derecede kitaba düşkün olduğu anlaşılan Kâtib Çelebi en çok tarihî ve biyografik eserlerle meşgul olmuş, tarihî bir olayı aydınlatmak için birçok kitap karıştırmıştır. **Arapça Fezleke'sini yazarken elinden 1300 eserin geçtiğini** belirtmekte, bunu Takvîmü't-tevârîh'i için de tekrarlamaktadır.

Takvîmü't-tevârîh

Hız. Âdem'den başlayıp 1648'e kadar gelen vak'aların, bu arada müellifin Arapça fezleke'sinin bir nevi **kronoloji** cetvelidir.

Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr

1645'te başlayan ve yıllarca süren Girit seferi münasebetiyle kaleme alınan bu eserde 1656 yılına kadar gelen **Osmanlı deniz savaşları** anlatılmıştır.

Müellif, kâinattaki hakikatleri anlamak hususunda **hey'et (astronomi) ilminin önemi** üzerinde durmuş, **hey'et ve teşrîh (anatomi) bilmeyenin Allah'ı tanımaktan âciz kalacağını** bir hadise dayanarak belirtmiştir. Kâtib Çelebi, ilgilendiği değişik ilimler hakkındaki düşünceleri yanında toplumun düzeni ve devamı için ilmi vasıta kabul etmekte, **âlimleri toplumun kalbi sayarak bilgiye dair hiçbir şeyin küçük görülmemesi gerektiğini** belirtmektedir.

Kâtib Çelebi çeşitli yönlerden İbn Haldûn'un önemli bir takipçisidir.

Önce Alparslan'a, ardından oğlu Melikşah'a yekûnda otuz yıl civarında vezirlik yapan **Nizamü'l Mülk**, 1091 yılında yazdığı ve "adil padişahların siyasetini" konu alan "**Siyasetname**" adlı kitabının sebep-i telifini şöyle beyan eder:

Alparslan oğlu şahlar şahı Ebu'l-Feth **Melikşah** şu bendenize ve diğer kullarına şöyle emir buyurdu: "**Her biriniz memlekete dair düşünüp saltanatımız devrindeki aksaklıkları tespit ediniz.** Dergâh, divan ve sarayımızda yerine getirilmesi gerekirken es geçilen yahut gözümüzden kaçan durumları gözden geçiriniz. Ayrıca evvelki padişahların icra etmiş oldukları halde bizim de yapmamız gerekirken icrasından geri kaldığımız durumları saptayınız.

Üzerlerinde fikirler eyleyelim, bu fikirleri hayata geçirelim de din ve dünya işlerimiz yolunca yordamınca idame etsin diye **gerek Selçukluların gerek başka padişahların töre ve âdetleri üzerinde mütalaaları açık seçik olarak kaleme alarak bize sununuz. Bize arzı yapılan bu çalışmalarından makul olanını hayata geçirelim ki her bir iş kuralınca yapulsın...**"

Nizamü'l-Mülk, hazırladığı eserin "Giriş Faslı"nı şöyle tamamlar:

"**Bir tek padişah ve ve buyruk sahibi yoktur ki bu kitabı görmezden gele.** Özellikle şu devr u devran içinde **kitap ne kadar sıklıkla okunsa din ve dünya işlerindeki teyakuzları artar da artar** ve dahi dostu düşmandan ayırmaktaki ustalıkları pekişir. Böylece önleri aydınlanır ve **isabetli kararlar vermek için yüzleştikleri kapılar açılır.**

Diğer yandan padişahlık, dergâh u bargâh, divan u meydan, meclis ve emval, halkın ve ordunun halleri, vergi işleri ve bunun gibi **nice meseleye vâkıf olurlar.** Ülke sathında, yakın uzak, önemli önemsiz dönen ne var ise kendilerinden gizli saklı kalmaz. Allahu Teâlâ'nın rızasına ve iki cihanın mutluluğuna nail olurlar."

Kitap hakkında son söz: "**Böylece Hüdavend-i âlem'in bendeye emrelediği Siyasetü'l-müluk kaleme alındı ve efendimiz yüce huzurlarına arz edilmesini gayet memnuniyetle karşıladı.** Kitap özet olduğu halde daha sonra bu özeti genişletmek ihtiyacı hissettim. Her fasılda yeri geldiğince bazı nükteler olabildiğince sade ve anlaşılır bir şekilde bahse konu edildi..."

Yüce Sultanımız eseri her okuduğunda dikkati artsın ve şu bendenin kendisine sadakat ve muhabbetinden haberdar olsun. Kendi tecrübesine kulak versin ve daima kendisine bıkkınlık vermeyecek bu eseri mütalaa edip okuyversin.

Zira bu kitap hem bir öğütnâme ve hem hikmetler ve vecizelerle hem de peygamber kıssalarıyla ve hem evliyaların menkıbeleriyle, adil padişahların öyküleriyle doludur. Eser gelmişleri yâd eder, gelmemişlerden bahseder. Bütün bu hacmine rağmen özet halindedir. **Adil padişahların siyasetini konusu kılan kitap** cehennemi ikaz, cenneti işaret eder."

Kitabın mütercimi M. Taha Ayar'ın sözleri: "Takdim edilen eserler içinde sadece Nizamü'l-Mülk'ün eseri sultanın övgüsüne mazhar olmuştur. **Melikşah'ın yaptığı en "şahane" işlerden birisi, böyle bir eserin yazılmasını ferman buyurmasıdır.**

Nizamü'l-Mülk eserinde felsefi mülahazalarda bulunmaktan ziyade meselelerin tabiki mümkün olan kısımları üzerinde durur. Eser böylece, rivayet ettiği hikâyelerden dolayı salt bir siyaset kitabı; hadiseleri bir devlet adamının gözünden yorumlamasıyla sıradan bir masal kitabı; içtimai ve iktisadi hayata tabiki mümkün kanaatleri takdimi açısından kuru bir teori kitabı; **olayları tenkide ve tahlile tabi tuttuğu için bir tarih kitabı olmaktan kurtulup alanında yazılmış yegâne eser olma hüviyetini kazanarak Nizamü'l-Mülk'ün devlet idaresiyle ilgili bütün tecrübesini ömrünün son yıllarında döktüğü bir tür siyasi hatırat kitabı şeklinde tarihteki yerini alır."**

Müzikte deha olan III. Selim, aşağıdaki şiirde, şiir yazmanın ve "dîvân" oluşturmanın zorluğunu anlatarak "**erbâb-ı irfan**"dan af diler:

MESNEVÎ

Besmeleyle ettim ana ibtidâ Ya'nî mes'ûd ede dîvânım Hudâ >	Gerçi eş'ârımda (şiirlerimde) nükte yok durur Hem fesâhatte kusûrum çok durur
Ne Farsî okudum ben hod ne Tarzî Ne ta'lim eyledim nazm-ı Hicâzî	Ne Bûstân okudum ne Gülistân N'ola affeylese erbâb-ı irfân

Bana ilhâm-ı Hak oldukda muhtâs Anınçün eyledim İlhâmî mahlâs	Eden bu lutfu Mevlâ-yı kerîmdir Ezelden nâmımız Sultân Selîm'dir
Yazıp eş'ârı bülbülveş kafeste Hudâya şükrederdim her nefeste	Dediler akraba vü dost u yârân Elinden geliyor yap sen de dîvân
Sözüyle anların ettim cesâret Olup tekâmîl Hak'tandır inâyet	Kusurum çoktur eş'ârımda el'ân Kusûrum affedin ey ehl-i irfân

- **Gülistan (Sa'dî)**

Bilge kişiler demişlerdir: **Kalıcı olmayan, gönül bağlamaya lâyık değildir.** “Yol nedir?” dedi. Cevap verdim: Bakanların mutluluğu ve bulunanların gönül ferahlığı için, yaprağının üzerinde sonbahar rüzgârının zulüm elinin bulunmayacağı ve **zamanın geçişinin, onun ilkbahar güzelliğini kış sertliğine dönüştürmeyeceği Gülistan kitabı yazabilirim.**

Bir tabak gül ne işine yarar! Benim Gülistanımdan bir yaprak götür.

Bahçe gülü beş altı gün kalır, bu Gülistansa, daima güzeldir.

Bunu dediğimde gül eteğini döktü ve eteğime asıldı. Asil kişi söz verdiğinde, vefa gösterir. Aynı günde bir arada güzel yaşama ve birlikte bulunma adabı hakkında, konuşmacılarca kullanılan ve yazarların etkileyiciliğini artıran bir elbise içinde bir bölüm yazılması gerçekleşti. Kısaca henüz bahçe gülünden geriye kalan varken; Gülistan kitabı tamamlandı.

Himayelerindekilerin ayıplarını görmezlikten gelen ve küçüklerin suçlarını ifşa etmeye çalışmayan **büyüklerin ahlâkının enginliğine güvenerek nadir cümleler, sözler, şiir, hikâyeler ve geçmiş padişahların davranışlarından kısa yollu birkaç kelâm bir araya getirdik** ve değerli ömrün bir kısmını harcadık. Kitabın yazılmasının nedeni, buydu. Başarı Allah'ın yardımındır.

Bu şiir ve düzenleme yıllarca kalır; bizim toprağımızın her zerresiyse, bir yere dağılmış olur.

Amaç, bizden geri kalacak bir izdir. Çünkü varlığın kalıcılığını görmüyorum.

Belki bir gönül sahibi, bir gün merhamet ederek dervişlere dua eder.

Kitabın düzenlenmesi ve bölümlerinin süslenmesi üzerindeki derin düşünce, sözü kısa tutmayı doğru buldu. Böylece bu zengin bahçede ve çok ağaçlı bağda, cennet gibi sekiz kapı/bölüm ortaya çıktı. Bıkkınlığa yol açmaması için kısa oldu.

Bizim muradımız nasihatti, söyledik. Seni Allah'a ismarladık ve gittik.

- **Bu Ülke (Cemil Meriç)**

İlk kitap: hâfıza. Şaman veya Rahip, yazının icadından sonra da imtiyazlarını titizce korur, fetihlerini uzun zaman yazıya dökmez, **nesilden nesile sözle aktarır; sözle, yani nazımla. İlahiler manzum, büyüler manzum, destanlar manzum.** Şâirler yoğurmuş dili, düşünceyi şâirler uysallaştırmış. **Nazım en olgun meyvelerini verdikten sonra nesir doğmuş.**

Nazım imkânlarını araştıran düşünce: hatâlarını bağışlatmak için mûsikînin yardımına muhtaç; mûsikînin, yani veznin, kafiyenin. Nazım, ifadenin çocukluğu; sevimli ve serkeş. Nesir, bütün nazımları kucaklayan bir orkestra: girift ve kâmil. **Kur'an mensurdur: Yedi Askı** (Câhiliye devri Arab edebiyatında Kâbe duvarına asılan yedi ünlü kasîdenin) **şâirlerini secdeye kapandıran bir nesir.**

Kelâm, bütünüyle haysiyettir. Bugünkü “düz yazı”nın ne edbiyatla münâsebeti var, ne haysiyetle: bed, cıvık, yüzsüz. Kelimeler, ibârenin içinde, timarhânedan fırlayan akıl hastaları gibi koşuşuyor. Hepsinin sırtında aynı urba, bakışlarında aynı mânâsızlık. Nesir yok artık. Nazım var mı ki?

İngiliz san'at tenkitçisi **Ruskin kitapları ikiye ayırır: Geçici olanlar, kalıcı olanlar.** Geçiciler faydalı veya tatlı birer konuşma: Seyâhatnâmeler, hâtıralar. Bunlar kitaptan çok bir nevi mektup, bir nevi gazete. **Kitap, sohbet değil, yazıdır. Birkaç sayfaya sığdırılmak istenen bütün bir hayat. Ebediyete yollanan mesaj.** Kimsenin söylemediği ve söyleyemeyeceği gerçek.

Kütüphâne, bütün çağların, bütün ülkelerin ölümsüzleri ile dolu. Bu ulular bezmine kabul edilmenin tek şartı: Liyâkat. Mâbede bayağlar giremez. Diriler nâziktir, ölümsüzler titiz. Gerçekten severseniz konuşurlar sizinle... **Önce teslîmiyet, anlamak cehdi. Sonra hüküm.** Yazarın gerçekten değeri varsa, düşüncesini, bir hamlede kavrayamazsınız. Söylemek istediklerini bütünü ile söyleyemez yazar, söylemek de istemez.

Güzel sabahları kucaklayan sis gibi güzel eserleri saran sis de tabî. Düşünceye câzip ve parlak bir biçim vermek küçültür düşüncüyü... Derin bir düşüncüyü anlamak, o düşüncüyü kavradığımız anda derin bir düşüncüye sâhip olmaktır. Kendi içine, kendi kalbine inmektir.

Altın neden toprağın derinliklerinde? Okurken araştırmaya çıkacağınız mâden: yazarın düşüncesi veya niyeti. Araçlarımız: Zekâ ile bilgi. Kayayı kırarak, mâdeni eriteceksiniz. **Önce kelimeyi fethedeceksiniz, sonra heceleri, harfleri.**

Bir aydın yabancı dil bilmese de olur, çok kitap okumasına da ihtiyaç yok. Yeter ki **ana dilini gerçekten bilsin.** Kelimeleri şecereleriyle tanışın. Asıl olanları âdîlerinden ayırsın. Karanlık kelimeler vardır, arı gibi vızıldayan kelimeler. Taşdıkları hiçbir düşünce yoktur, kimse tarafından anlaşılmazlar. Ama yine de herkesin ağzındadırlar. Onlar için yaşanır, onlar için ölünür: Hayâlimizin rengine bürünürler... **Her dilden lûgatlar bulunmalı kütüphânenizde. Okuduğunuz metinde hiçbir karanlık kelime kalmamalı.**

Büyükler, bayağları meclislerine kabûl etmez. **Bayağı, hissetmiyendir. Sevmeyen, sezmeyen, anlamıyandır. Akıl doğruyu gösterir; iyi ile kötüyü ayıran; Gönül.**

İnsanlığın bilgi susuzluğunu gidermeye çalışan tecessüs, asîl. Bizi bir dedikodunun teferruatına zincirleyen alâka, serseri bir alâka... **Felâketimizin kaynağı kültür yokluğu.**

Bir çokları kitabı ucuz olduğu için almaz. Düşünmez ki kitabın tek değeri okunmasındadır. Bir değil bir çok defâlar okunmasında, çizilmesinde, tanınmasında.

Hayâtı anlamadan geçip gidiyoruz. **Olgunlaşmak kalbin daha hassas, kanın daha sıcak, zekânın daha işlek, rûhun daha huzurlu olması demek...**

Meçhûle açılan bir kapıdır kitap. Meçhûle, yani masala, esrâra, sonsuza. Proust'a dönelim:

“Okumak başka, sohbet başka. Okurken bir başka düşünceyle temas hâlindeyiz, ama tek başımızayız. İnsan fikrî bakımdan çok daha güçlüdür. Konuşma bu gücü dağıtır. **Okurken sâdece ilham alırız, kafamız dilediği gibi çalışır. Hem yalnızız hem beraber.** Bir nevi mûcize... Güzel kitaplar yazar için bir son, okuyucu için bir davettirler. Suallerimize cevap vermezler. Birtakım arzûlar uyandırırılar bizde, iştiyâklarımızı alevlendirirler. Yazar sözünü bitirince şaşarak farkediriz ki, hiçbir şey söylememiştir henüz.”

“Okuma, içimizdeki meçhûl âlemin kapılarını açan bir anahtar. Okuma zihnî hayatı uyandırmalı, yerini almamalı onun. Başkalarının hazırladığı bir bal değil hakikat. Onu kitap sayfalarından toplayamayız. Kafamızın ve gönlümüzün iç hamleleri ile fethedebiliriz ancak.” Doğru. **Zihin arı, kitap çiçek, dış dünya kovan.**

“Aydın okumak için okur. Kitaba kitap olduğu için perestîş eder. Bulduğunu yükler hâfızasına. Sindiremez, hayatına katamaz. Kendi kendini zehirler... **Dâhi her okuduğunu temessül eder, kendi malı olur fikirler.** Bir kucak odun küçük bir ateşi söndürür, büyük bir ateşi daha da canlandırır.”

“Okuma manisi” serlevhalı makale şöyle başlıyor:

“Bütün medenî ülkelerde aynı şikâyet: okumuyoruz. Kitaplar çoğaldıkça okuma sevgisi azalıyor. Ama yine de birçokları için okuma bir mani. Böyleleri incelemek, düşünmek, dinlenmek, eğlenmek için okumaz; okumak için okur. Ne san'at heyecânı ararlar, ne zekâlarını geliştirmek emelindedirler. **Çok okurlar, ellerine geçeni okurlar.** Sabırsızdırlar, sırtlarından bir yük atmak isterler sanki. Okuduklarını reddetmek veya tartışmak ihtiyâcını duymazlar. **Kitap kapanır kapanmaz içindekiler unutulur.** En büyük zevkleri kitap değiştirmektir. **Kimi yarısını okur kitabın, kimi yalnız sonuna bakar.** Kimi de bir baştan bir başa okur (meselâ gazete tiryakileri). Okur gibi yapanlar da caba. Hepsî de rüyâ görür gibi okur.”

“Kitapta okudum, gazete yazıyor” gibi sözler irâdenin ve kişiliğin yokluğunu gösterir. Aşırı ve düzensiz okuma hâfızayı, düşünce mekanizmasını bozar... **Okuduğunu tahlil etmeyen, daha önce okuduklarıyla karşılaştırmayan, her an kendi kafasını kullanmayan zekâsını**

mahveder. Okumak sayfanın bütünü, cümleleri, kelimeleri anlamaktır. Dikkat gevşeyince gölge düşünceler kalır kafada. Çabuk okuyan dikkatini teksif edemez.”

Proust’a dönelim: “**Okumak da bir dostluk kurmak**, diyor. Diğer dostluklardan farkı samimiyetinde... **Saf ve sâkin bir dostluk**. Ne âlâyîşe lüzûm var, ne gevezeliğe. **Sükût içinde bir kaynaşma**. Bir kendi kendimize baş başa kalış. **Sükût, söz gibi kusurlarımızın, sırtışlarımızın izini taşımaz**. Yazarın düşüncesi ile kendi düşüncemiz arasına egoizmleri sokmaz, konuşmayı yabancı unsurlarla zehirlemez. Kitap sâhiden kitapsa dili de saftır. Yazar yabancı cisimleri ayıklamış, düşüncesini olduğu gibi sunmuştur bize.

“**Zekâ geliştikçe artar bu sevgi**, tehlikeleri de azalır. Sıhhatli bir zekâ kitapları çalışmalarına tâbi kılar. Onun için **eğlencelerin en asilidir okuma**, daha doğrusu en asilleştiricisidir. **Kitap zekâyı kibarlaştırır**. Hassâsiyetimizle düşüncemizi ancak kendi içimizde, zihni hayatımızın derinliklerinde geliştirebiliriz. Ama, **zekânın tavırlarını efendileştirmek için okumak zorundayız.**”

- **Gençlerle Başbaşa** (Prof. Ali Fuad Başgil)

Dikkat et: Sözlerin ve yazıların kısa, açık ve mânalı olsun.

Fikrî çalışmalar için, aynı saatlerde devamlı ve tertipli bir surette, günde iki üç saat bile kâfidir. Büyük islâm feylesofu **İbni Sina**, dünyaca meşhur olan “Kitabuşşifa”sını, hergün, sabah namazından sonra Bağdat’taki bir camiin büyük kandili altında oturarak, kuşluk vaktine kadar, yani takriben iki saat çalışmak suretiyle vücuda getirmiştir.

Meşhur İngiliz feylesofu **Spencer**, muazzam eserlerini, günde iki saat çalışarak yazmıştır. Her sene bin, bin ikiyüz sahifelik eser veren Fransız edibi **Emil Zola**’ya bu muvaffakiyetinin sırrını sormuşlar: Her gün yalnız üç saat çalışır ve yazarım, demiş.

Fikrî çalışmanın herkesin mizacına göre değişen verimli ve aziz saatleri vardır. Bunlar bazı kimseler için sabahın erken saatleri, bazıları için de öğleye doğru, öğleden sonra, gece saatleridir. Kendini yokla ve senin aziz saatlerini hiçbir eğlenceye feda edip kaçırma.

Okuduğun bir kitapta rastladığın güzel bir parçayı veya orijinal bir fikri -yerini ve sahifesini işaret ederek- not et. Bu suretle biritirdiğin notları bir dosyaya ve bir fiş kutusuna sırası ile yerleştir. Bir yazı yazmak veya bir eser yapmak istediğin zaman, bu notlar senin için zengin bir malzeme hazinesi olur.

Bir mevzu ve mesele hakkında yazı yazmağa karar verdiğin zaman, evvelâ, bu mevzu ve mesele üzerinde evvelce yazılmış eserleri oku. Tâ ki yazılmış ve söylenmiş şeyleri tekrar edip ömrünü israf etmeyesin.

Gök kubbe altında yepyeni hiçbir fikir yoktur. En yeni fikir, eski bir fikrin yeni bir elbise giydirilmiştir.

Her şeyden evvel, ana dilini iyi konuşmayı ve iyi yazmayı öğren. İnsan için en faydalı olanı kendi ana dilidir.

Dil bilgisi bir gaye değil, bir vasıta. Asıl gaye olan, **fikir zenginliği**dir.

Kişinin kıymeti dilinin altında ve kaleminin ucunda gizlidir. Onu söz ve yazı açığa vurur.

Yıl 1943. Genç Mustafa Güzelgöz’ün tayini kütüphaneci olarak Ürgüp Tahsin Ağa Kütüphanesi’ne çıkar. Bizimki kütüphanede heyecanla okurları bekler; bir gün olur, beş gün olur, gelen giden yok. Etraftakilerle konuşur, herkese anlatır: “Bakin kütüphane bomboş duruyor, gelin kitap okuyun.” Gelen giden olmaz. Amirlerine durumu bildirir.

23 yaşındaki genç memur “Ne yapayım, ne yapayım?” diye düşünür durur. Sonunda aklına bir fikir gelir, eşine söyler. Eşi önce “Deli misin bey?” der, ama kocasının bir şeyler üretme, işe yarama çabasını yakından görünce fikri kabullenir. O dönem devletteki amirlerinin çıkardığı tüm engellerin tek tek, binbir güçlkle üstesinden gelir. Çünkü o zaman da şimdiki gibi, “Aman bir şey yapmayalım da başımıza bir iş gelmesin. Çalışsan da aynı maaş, çalışmasan da“ zihniyeti aynen var.

O bıyıklı, kravatlı, asık yüzlü, sigara kokan, arkalarındaki Atatürk resminden utanmayan, ama ülkesine gram faydası olmayan bürokratları zorlukla ikna eder ve bir eşek alır. İki tane de sandık

yaptırır. İki sandığa, kalınlığına göre 180-200 kitap sığar. Sandıkların üstüne “**Kitap İare Sandığı**” yazar. Kitapları eşeğe yükler ve köy köy gezmeye başlar. Köydeki çocuklar şaşırır. Eşeğe bir sürü kitap yüklemiş bir amca, o gariban çocukların küçücük ellerine kitapları verir. (*İare: ödünç verme, emaneten verme*).

“Çocuklar bunları okuyun, aranızda da değişsin. On beş gün sonra aynı gün gelip alacağım. Aman yıpratmayın, diğer köylerdeki arkadaşlarınız da okuyacak” der.

Mustafa artık Ürgüp’teki kütüphanede bir iki gün durmakta, diğer günler eşeği Yüksel’le köy köy gezmektedir. Köylerdeki çocuklar **Eşekli Kütüphaneciyi** her seferinde alkışlarla karşılarlar. Kalpleri küt küt atar heyecandan, sevinç içinde yeni kitapları beklerler. Mustafa Amca’nın ünü etrafa yayılır.

Zamanla insanlar kütüphaneye de gelmeye başlar. Mustafa bakar ki kütüphaneye kadınlar hiç gelmiyor. Zenith ve Singer’e mektup yazar:

“- Bana dikiş makinesi yollayın, firmanızın adını kütüphanenin girişine kocaman yazayım“ der. Zenith dokuz tane, Singer bir tane dikiş makinesi yollar (ilk sponsorluk faaliyeti). Salı günlerini kadınlar günü yapar. Kumaşı alan kadın kütüphaneye koşar. On makine yetmediği için sıra oluşur. Sırada bekleyen kadınların eline birer kitap verir, beklerken okusunlar diye. Okuma-yazma oranının düşüklüğünü görünce halkevlerine okuma yazma kursları vermeye gider. Halıcılık kursları başlatır, bölgede halıcılığı canlandırır.

Bu arada valilik Mustafa hakkında dava açar, “kendi görev tanımını dışında davranıyor” diye. 50 yaşına gelen Mustafa Amca baskıyla emekli edilir.

Mustafa Amca köylüler arasında efsane olur, yıllar geçtikçe köylerdeki çocuklarda okuma aşkı yerleşir. 2005 yılında Mustafa Amca vefat eder. Tüm Kapadokya çok üzülür, aralarında toplanırlar. Ürgüp’e Eşekli Kütüphaneci Mustafa Güzelgöz ve eşeğinin heykelini dikerler. (*Melih Güney, Eşekli Kütüphaneci Mustafa Güzelgöz*).

Beşir Ayvazoğlu, bir köşe yazısında Necip Asım Yazıksız’ın 1893’te basılan “Kitap” isimli kitabından söz ederek “**Muhibbân-ı Kütüb**” (Kitapseverler) ve “**Mecânîn-i Kütüb**” (Kitap Delileri) bölümlerinde anlatılanları hatırlatır.

Kitap kurtları acemi mücellitlerden ve yıpranmış ucuz ciltlerden hiç hazzetmez, sayfaları kolay çevirmek için parmak ıslatanlardan nefret ederlermiş. Kitapların açık bırakılmaması, açık haldeyken birbirinin üzerine konulmaması, okurken sigara içilmemesi, kitap arasında çiçek miçek kurutulmaması, çeşitli kitapların bir arada ciltlenmemesi, tozlarının kirli paçavralarla alınmaması, içlerindeki şekil, harita, illüstrasyon ve fotoğrafların asla çıkarılmaması da kitapseverliğin başlangıç ilkeleriymiş.

“**Muhibbân-ı Kütüb**” incelemek ve ihtisas sahibi olmak için kitap edinirmiş. “**Mecânîn-i kütüb**” ise sadece toplar ve sahip olmanın hazzını yaşarmış.

Beşir Bey, kitap hırsızları bahsinde kütüphanelerini “yürütme” kitaplarla kurmuş usta hırsızların bulunduğunu kaydeder. Kütüphanelerden ödünç aldıkları kitapları asla iade etmeyen meşhurların olduğunu söyler ve şunları ilâve eder: “İnsanların kitapla ilişki biçimleri bunlarla sınırlı

değil. Kitap saklayanlar, kitap yakanlar ve kitap yırtanlar da vardır... Kütüphanelerde çalışanlar, bu hastaların bıraktıkları izlerle çok sık karşılaşılır. **Not almaya üşenip gazete, dergi ve kitap sayfalarını yırtarak veya jiletleyip alarak** başkalarının faydalanmasına mani olanlar da az değildir.”

- **Sultan II. Abdülhamid ve kitap diplomasisi** (*H. Hümeysra Şahin*)

Sultan II. Abdülhamid, sadece siyasi ve askeri yönüyle değil, kültür, mimari gibi alanlarda ürettiği diplomasi anlayışıyla da 19. yy'a damgasını vurmuş bir padişah'tı... Kitap diplomasisi de bunlardan birisiydi.

Nitekim Sultan'ın ABD'deki Kongre Kütüphanesi başta olmak üzere, İngiltere'deki önemli akademik kurumlara sandıklar içinde kitaplar gönderdiği bilinmektedir. **Amerikan Kütüphanesi'ne** tahta çıkışından 1884'e kadar geçen süre içerisinde telif ve tercüme **411 kitabı üç sandık halinde gönderdiği** kayıtlarda mevcuttur. Aynı şekilde okyanus ötesi kurumlardan da içi kitap dolu sandıklar geliyordu.

1885'te Amerika'nın en önemli bilim ve kültür kurumlarından olan Smithsonian Enstitüsü'nden Sultan Abdülhamid'in şahsına ve Kütüphane-i Umumi'ye sekiz sandık kitap hediye olarak gönderildi.

1886 yılında ise, Sultan, British Museum başta olmak üzere, Royal Asiatic Society, Bodleian Library, Kings College gibi **İngiltere'nin önemli kurumlarına kitaplar gönderdi.** Bu kitap diplomasisi, İmparatorluğun farklı bir yüzünü temsil ediyor, Osmanlı edebiyatının, bilim anlayışının dışı açılmasını sağlıyordu.

Sultan II. Abdülhamid seleflerinden oldukça farklıydı... Yurtdışındaki fuarlara katılması güçlü imparatorluk temsillerine dönüşüyordu. 1893'te Kristof Kolomb'un ABD'ye ayak basışının 400. yıldönümü vesilesiyle Amerika'nın **Chicago kentinde yapılan Kolombus Dünya Fuarı'na katılım,** bunların başında geliyordu. **Sultan II. Abdülhamid, Abdullah Biraderler tarafından çekilen fotoğraflar ve imparatorluğun akademik ve edebi birikiminden oluşan yayınları 'Avrupalı bir devlet' etiketiyle fuara gönderdi.**

Tüm bunlar, Sultan'ın hard ve soft diplomasi alanlarını bir arada yürüten, tarihçilerin daha üzerinde çok çalışmasını gerektiren girişimlerdi.

Kitap (*Arif Nihat Asya*)

Kanma uzun imzasına:

İçindekiler pul etmez

Ve tutuştursan, kâğıdı

Kahve pişirmeye yetmez!

Prof. Dr. Ekrem Buğra Ekinci bir köşe yazısında **kitap yakma** tarihçesiyle ilgili olarak aşağıdaki bilgilere yer verir:

Otoritenin fikrine aykırı kitapların yakılması çok eski bir an'anedir. Daha Milattan Evvel 213 senesinde, Çin'de resmî tarihe uymayan bütün tarih ve felsefe kitapları yakılmıştı.

333'te Büyük İskender, Persepolis Kütüphanesi'ni yakırmış; 12 bin cilt eser yok olmuştu. Aynı şey onun kurduğu İskenderiye Kütüphanesi'nin başına gelecek; Roma işgali sırasında yanan kütüphanede 900 bin cilt kitap helak olacaktır.

1492'de İspanya Engizisyonunun kararıyla, Talmud ve İslâmî eserler başta olmak üzere, Katolik ideolojisine aykırı bütün kitaplar yakıldı. 1499'da Granada Başpiskoposu'nun emriyle, Gırnata Kütüphanesi'ndeki bir milyonun üzerindeki Arapça ve İbranice kitap yakıldı. Fizikçi Pierre Curie'nin, **"Bu kıyımdan kurtulan 30 bin kitapla atomu parçaladık. Yarısı kalsaydı, şimdi galaksiler arasında geziyorduk"** dediği rivayet edilir.

1553'te Batlemyus'un coğrafya kitabını tercüme eden Servetus, Cenevre şehir konseyince mahkûm edilerek, kitapları ile beraber yakıldı. Martin Luther'in Almanca İncil tercümeleri 1624'te Papa emriyle yakıldı.

Fransız İhtilali'nin meşhur ve kanlı lideri Robespierre, 1793'te dinî kitapların, ayrıca krallık ve kralları öven kitapların tamamını yakırdı. Aynı şeyi 1917'de Çar'ı tahttan indiren Bolşevikler yaptı.

1928'deki Harf İnkılabının ardından resmî veya hususi kütüphanelerdeki nice kitap Osmanlıca olduğu gerekçesiyle ateşe verilmiştir. Kâzım Karabekir'in Nutuk'a reddiye mahiyetindeki İstiklal Harbi'nin Esasları kitabı 1933'te hükûmetçe toplatılıp yakılmıştır.

En parlak kitap yakma hadisesini Naziler gerçekleştirmişti şüphesiz. Essen kütüphane müdürü, Yahudi yazarlara ait veya Nazi ideolojisine uymayan kitapların listesini hazırladı. Listede 180 bin kitap bulunuyordu. Nazi Partisi Gençlik Teşkilatı'nın liderlik ettiği şuursuz bir kalabalık, 10 Mayıs 1933 gecesi Berlin'de 20 bin kitabı yaktı. Yakma muamelesi günlerce devam etti.

Savaşlar, nice kütüphanelerin yanması ve kitapların ortadan kalkması neticesini doğurdu. Kartaca Kütüphanesi'ndeki kitaplar, Romalılar; Roma Kütüphanesi, Vizigotlar; Bergama Kütüphanesi Kleopatra; Bağdad Kütüphanesi, Moğollar tarafından yakılmıştır.

Bosna Muharebeleri esnasında Saraybosna'daki Şarkiyat Enstitüsü'ne atılan yangın bombaları; binlerce kitap ve el yazma koleksiyonlarını kül etti.

- **Kitabın konuşması** (*Sezai Karakoç*)

Kitap konuşur da vakit konuşmazsa, yapraklar gibi kımıldayan insanlar; gölgelerden farklı değil demektir. **Vakit, insanları kullanıyor ve insan vakti kullanamıyor demektir.**

Vakit konuşuyor ve kitap konuşmuyorsa, yani vakit, insan düşüncesinin dışında kendi başına geliyorsa, **insan, Rahmanın nefesini taşımayan bereketsiz bir rüzgârın önünde sürüklenecektir.** Özsüz, aşılabilir olmayan bir rüzgârın.

Tarihte yükselme çağları, zamanın kitapla, insanın da zamanla dolduğu, yoğunlaştığı çağlardır. Kitapla zaman, zamanla insan birbirinden uzaklaşmış ve kendi başlarına yaşıyor olmuşlarsa, bir dağılma ve çözülmenin bütün şartları doğmuş olacaktır.

Kitap nedir? **Aslında kitap tektir ve o Kur'ân-ı Kerimdir. Bütün kitaplar bir bakıma onun yorumudur.** Ona karşı olanlar bile, farkında olarak olmayarak varlıklarını ona borçludurlar.

İnanmış adamın işi, vakti Kitapla konuşturmaktır. Kitaba bağlı kitapları konuşturarak, Kitaba başkaldıran kitapları susturarak, vakti Kitabın rahlesinde sabırla bir çocuk gibi yetiştirerek, **insan ruhuna Kitabın ruhunu geçirerek**, inanan adam, Kitabı konuşturmuş olacaktır. Yüzlerimizi Kitaba ve Kitaba bağlı kitaplara çevirelim. İnsanın yüzünü Kitaba çevirelim. Vaktin yüzünü Kitaba çevirelim.

Bu dünya hayatında en büyük iyilik ve sevap, insan ruhuna kitabın ruhundan bağışlar taşımaktır. Yalnız ölümlük değil, en genç çağında da, **insanın içindeki hayvanı bağlayacak olan Kitaptır. Şeytanın kitabı yoktur. İlk insan ve ilk peygamber, eşyanın isimleri bilgisiyse, yani kitap bilgisiyse Şeytanı yendi. Melekler bile bu yüzden onun önünde eğildiler.** Sonra ona Sühuf verildi.

İslâm, has ismiyle de, cins ismiyle de **Kitap medeniyetidir.** Hayatla dolu ölmez bir Kitabın, Kitapla aydınlık ve ışıklı bir hayatın, Kitabın yolunda yürüyen bir insanın, Kitabın hakikatlarını insanlığın malı eden ve vakit içinde gerçekleştiren bir tarihin medeniyetidir.

- Hırka-i Saadet Dairesi'nde emânet kitaplar arasında yazı ve cilt itibarıyla çok kıymetle eserler bulunmaktadır. Bilhassa **Ahmed Karahisarî hattıyla olan Kur'an-ı Kerim, hat sanatının bir şaheseridir. 61,5x42,5 cm. boyutlarındaki eser Osmanlı Dünyası'nda yazılmış en büyük boyuttaki Kur'an-ı Kerim'dir.**

300 yapraklık Kur'an'ın 220 yaprağı Karahisarî tarafından Kanunî Sultan Süleyman döneminde 1545-55 yılları arasında, vefatıyla yarım kalan 80 yaprağı ise talebesi Hasan Çelebi tarafından Sultan III. Murad döneminde 1584-87 yıllarında yazılmış, tezhibi ve cildi için hiçbir masraftan kaçınılmamıştır. Eserin bütün sayfalarının tezhiplenmesi ve ciltlenmesi ise 1584-96 yılları arasında gerçekleşmiştir. 1595 yılında ölen Sultan III. Murad (1574-1595) uzun yıllar himaye ettiği eserin tamamlanmasını görememiştir. (*Hilmi Aydın, Mukaddes Emanetler*)

- İstanbul Üniversitesinin Avrupa Üniversiteleri tarafından bedeli döviz olarak satın alınan kitabı, maalesef yoktur. Bir tek Kitap var on sene önce bu fiilen tetkik edip tesbit edilmiş, o da rahmetli Ömer Nasûhi Bilmen Beyefendinin **İstîlâhat-ı Fıkhiyye Kâmûsu** adlı kitabı. İsviçre, Almanya, Fransa, İngiltere Hukukçuları tarafından bedeli ödenerek satın alınmış tek kitap idi

on sene önce. Hiçbir profesörümüzün kitabı bedeli ödenerek satın alınmış değil. (Prof. Necmettin Erbakan)

- **Her kitap, tılsımlı bir saray. Kapıları ilk gelene açılmaz. Domuzlar kutsal kitaplarla beslenmez.**

Her kitapta kendimizi okuruz. Kitaplar; kadınlar, şehirler, metrük kervansaraylar gibi boş. Onları dolduran senin kafan, senin gönlün.

Ruh, yazının icâdından beri ölümsüz. Kaya homurdanır, mermer gülümser, konuşan yalnız kitap.

Önünde bir çok yollar var. Politika bunlardan biri. Belki en aldaticısı olduğu için en câzibi. Bana sorarsan **kütüphânene dön, yani kitap ol. Aydınlan ve aydınlat.**

Mâbedler her çağda ziyâretçisiz kalmış. İnsanlar ışığa, hayata, sonsuza düşman. **Aydınlanmak için yan,** aydınlatmak için değil.

Senin türben kelimeler. Yuvarlanırken tırnaklarını kâğıda geçirmek istiyorsun; kâğıda, yani ebediyete. Zavallı çocuk, bilmiyorsun ki ebediyet sümüklü böceğin izleri kadar aldaticı. (Cemil Meriç)

- Kültürü ne başkasına vermek ne de özetlemek mümkündür. Aydın olmak demek, her düzende kaynağa gitmek, şundan bunda ödünç alınan bir kadehten değil de kendi avucunun içinden kana kana içmek demektir.

Ben insanı, şu ya da bu psikoloji kitabından değil, Moliere'in, Shakespeare'nin, Balzac'ın kitaplarından öğrenirim. Hem sonra, Balzac'ın tutkular üzerindeki düşüncelerini on sayfada özetleyip önüme koymasını da istemem; dehanın görüşleri, tasvir ettiği o yarı karanlık toplumun tümüne aittir; hiçbirini ötekenden ayırmak istemem; çünkü, aydınlıktan karanlığa bir geçiş var ya, işte ben o geçiş sayesinde ki asıl konuya girerim.

Demek oluyor ki her zaman büyük metinlere başvurmalı, özetten kaçınmalı; özet bizi sadece eserin aslına doğru yönelmeğe yarar. (Alain)

- “Bana **okuduğum kitapların en güzelinin** hangisi olduğunu sorarsanız, söyleyeyim: **ANNEM'dir.**” (Abraham LINCOLN)
- “Okuyun, diyor okuyun. Çünkü mürekkebin akmadığı yerde kan akıyor.” (Ali Şeriatî)
- “Kadın olsun, kitap olsun cildine aldanmayıp içindekilere bakılmalıdır.” (Cenap Şahabettin)
- “Okumayı öğrendim.

Kendime yazıyı öğrettim sonra...

Ve bir süre sonra **yazı, kendimi öğretti bana...** (Mevlânâ)

- Kendileri için dünyada yapacak hiçbir şey kalmamış olduğu kanısını taşıyan, kabiliyetli gençlere öğüdüm şudur: “Yazmağa çalışmaktan vazgeçin; bunun yerine yazmamağa çalışın. Dünyaya açılın, bir korsan olun, Borneo’da bir kıral, Sovyet Rusya’da bir işçi olun; ilkel fizik ihtiyaçların hemen bütün enerjinizi yutacağı bir hayata başlayın.” Şuna inanmaktayım ki, birkaç yıl bu şekilde yaşadıktan sonra, aydın kişi, aksini yapmaya çabalasa bile, yazmadan edemeyecek ve bu duruma erişince yazdıkları kendisine lüzumsuz görünmeyecektir.

(Bertrand Russell)

- Oldukça zor bir konu üzerinde yazı yazacağım zaman, en iyi hareket plâni, birkaç saat ya da birkaç gün o konuyu çok büyük bir yoğunlukta (gücümün yettiği en büyük yoğunlukta) düşünmek ve bu süre sonunda, işin yeraltında devam etmesi için, sözgelimi, emirler vermektir. Birkaç ay sonra konuyu bilinçli olarak yeniden ele alırım ve görürüm ki, iş tamamlanmıştır.

(Bertrand Russell)

- Kitap yazmak bir sanattır, tıpkı saat yapmak gibi. (la Bruyere)
- Gaflet içinde yaşamak akıl işi değildir. Çünkü gafil durmak bir nevi divaneliktir. Okumasan bile bir harf karala... Yazmak elinden gelmiyorsa bile bir kalem kes... (Nizami)
- “Her evde kutsal kitaplar asılıydı / Okuyan kimseyi görmedim / Okusa da anlıyanı görmedim.

(Sezai Karakoç)

- Gönül isterdi ki, şu memleketin kadınları, aynaya baktıklarının yarısı, dörtte biri, onda biri kadar da kitaba baksınlar!

Açık kalmış bir kitap, “Yarabbi, beni bir okuyan gönder bana!” diye açılmış iki eldir.

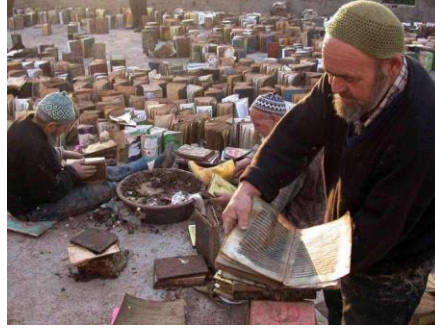
KİTAP

Bir kitap doldurmaya kâfi mevzuu olmayan bu dünyada ikinci kitabıma başlamak zorunda kaldığıma yanarım.

“Defterimi kitap yapacağım. Müsveddelerimi tereddüdün, korkunun, suçun ve tenkidin suratına çarpacağım.”(Arif Nihat Asya)

- **Varlığın ta kalbine nüfuz edip, oradan inci gibi değerli sözler çıkaran ve kolayca söyleyen insan ne bahtiyardır.** (İkbal)

"Mustafa Pekcan Özel Ödülü'nü" Suphi Kaya'nın "**Kurtarılan Miras**" adlı fotoğrafı kazandı:

Yaşayan her insan, hayatboyu söyledikleri ve yaptıklarıyla bir kitap yazar. Daha doğrusu melekler kayıt altına alır ve hesap günü kitabını hazır bulur:

İnsan hiçbir söz söylemez ki onun yanında (yaptıklarını) gözetleyen (ve kaydeden) hazır bir melek bulunmasın (Kâf, 50/18).

Her insanın amelini boynuna yükledik. **Kıyamet günü kendisine, açılmış olarak karşılaşacağı bir kitap çıkaracağız.** “Oku kitabımı! Bugün hesap sorucu olarak sana nefsin yeter” denilecektir. (İsrâ, 17/13-14)

18. O gün (hesap için Allah’a) arz olunursunuz. Hiçbir sırrınız gizli kalmaz.

19. İşte o vakit, **kitabı kendisine sağından verilen kimse der ki: “Gelin, kitabımı okuyun!”**

20. “Çünkü ben, **hesabımla karşılaşacağımı zaten biliyordum.**”

21, 22. Artık o, hoşnut bir hayat içindedir. Yüksek bir cennettir. (Hâkka, 69/18-22)

25. **Kitabı kendisine sol tarafından verilen ise şöyle der: “Keşke kitabım bana verilmeseydi.”**

26. “Hesabımın ne olduğunu da bilmeseydim.”

27. “Keşke ölüm her şeyi bitirseydi.”

28. “Malım bana hiçbir yarar sağlamadı.”

29. “Saltanatım da yok olup gitti.”

30, 31. (Allah, şöyle der:) “Onu yakalayıp bağlayın.” “Sonra onu cehenneme atın.” (Hâkka, 69/25-31)

İnsan bu geçici âlemde **kâinat kitabını** okumaya başlamışsa, dünya ve evrendeki her şey ve her olay onun için bir âyettir, yani bir ibret ve işarettir.

Aşağıdaki beş âyet, Hz. Peygamber Hira mağarasında iken Cebrail’in ilk getirdiği âyetlerdir:

1, 2. **Yaratan Rabbinin adıyla oku!** O, insanı “alak”dan yarattı.

3. Oku! Senin Rabbin en cömert olandır.

4, 5. **O, kalemle yazmayı öğretendir, insana bilmediğini öğretendir.** (Alâk, 96/1-5)

Kalemle yazmayı öğreten Rab, kalem ve onunla yazılanlar üzerine yemin etmektedir:

1, 2. Nûn. (Ey Muhammed) **Andolsun kaleme ve satır satır yazdıklarına** ki, sen Rabbinin nimeti sayesinde, bir deli değilsin. (Kalem, 68/1-2)

Tevrat’la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerle kitap taşıyan eşeğin durumu gibidir. Allah’ın âyetlerini inkâr eden topluluğun hâli ne kötüdür! Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez. (Cum’a, 62/5)